

Abdulla BAYESHANOV,
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: bayeshanov_2020@mail.ru

Falsafa fanlari doktori, dotsent I.Siddiqov taqrizi asosida

THE ROLE OF ARTISTIC LITERATURE IN PATRIOTIC YOUTH EDUCATION

Annotation

This article reveals the influence and importance of fiction in the formation of the virtue of patriotism, which is the main sign of high spirituality, in the conditions where various ideological struggles are escalating in today's globalization era.

Key words: Homeland, nation, people, patriotism, literature, education, spirituality.

РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ПАТРИОТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В данной статье раскрывается влияние и значение художественной литературы в формировании добродетели патриотизма, которая является основным признаком высокой духовности, в условиях обострения различной идеологической борьбы в современную эпоху глобализации.

Ключевые слова: Родина, нация, народ, патриотизм, литература, образование, духовность.

VATANPARVAR YOSHLARNI TARBİYALASHDA BADIY ADABIYOTNING O'RNI

Аннотация

Ushbu maqolada bugungi globallashuv davrida turli mafkuraviy kurashlar avj olayotgan sharoitda mamlakatimiz kelajagi yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalash, yuksak ma'naviyatning asosiy belgisi bo'lmish vatanparvarlik fazilatini shakllantirishda badiiy adabiyotning ta'siri va ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Vatan, millat, xalq, vatanparvarlik, adabiyot, tarbiya, ma'naviyat.

Kirish. Jonajon O'zbekistonimiz mustamlaka iskanjasidan ozod bo'lib, o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, davlat va jamiyatimizning barcha sohalarida tub islohotlar amalga oshirildi. Nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ma'naviyat sohasida ham ulkan ishlar qilindi. Xususan, axloqiy yetuk, ma'nan barkamol, ruhan tetik va sog'lom insonni kamol toptirish masalasiga alohida e'tibor qaratila boshlandi. Ayniqsa so'ngi yillarda, jamiyatimizda ma'naviy-ma'rifiy sohalarida amalga oshirilayotgan ijobiy o'zgarishlar, islohotlarda insonparvarlik, xalqparvarlik, vatanparvarlik mujassamlashganligi yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Aslida, har qanday iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishning asosida inson va uning kamoloti yotadi. Inson kamolotida eng muhim omil va vosita ta'lim-tarbiyadir. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston oldida turgan eng dolzarb, eng kerakli vazifa bu yoshlarimizni yangicha tafakkurli, ijodiy fikrlovchi, millati, xalqini sevuvchi chinakam vatanparvar, barkamol avlod qilib tarbiyalashdir. Bunday bilimli, ma'naviyatli yoshlar mustaqilligimizning zarur tayanchlaridan hisoblanadi. Zero, "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishda ana shu ikkita mustahkam ustunga, ya'ni, bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyotga hamda ajdodlarimizning boy merosi, milliy va umuminsoniy qadriyatlariga asoslangan kuchli ma'naviyatga tayanamiz" [1].

"Bugungi tahlil dunyoda tobora inson qalbi va ongini egallash uchun kurash avj olayotgan bir paytda yurtimizga milliy mentalitetimizga yot bo'lgan turli xil axborot oqimlarini kirib kelishga intilishlari kuchayib borayotganligi, odamlarning ma'naviy dunyosini izdan chiqarib, jamiyatni parokanda qilishga, birdamlikni yo'qotish, xalq orasiga nifoq solish orqali mamlakatni ham kuchsizlantirishga urinishlar ko'zga tashlanmoqda" [2]. Mamlakatni ertangi umidi bo'lgan yoshlar ongini zaharlab, milliy qadriyatlarimizga yot g'oyalarni shakllantirishga, moddiy farovon hayot ilinjida millati, Ona Vatani, xalqini taqdiriga befarq, faqat o'zini o'ylaydigan manqurtga aylantirishga bo'lgan intilishlar kuchaymoqda. Ayni mana shunday davrda chinakam ma'naviyatli shaxslarni tarbiyalash dolzarb vazifadir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Yoshlarni barkamol shaxs bo'lib shakllanishi, ularda o'z xalqiga muhabbat, millatga sadoqat va vatanparvarlik fazilatlarini qaror toptirishga oid masalalar azaldan mutafakkirlar, adabiyotchilar, pedagoglar va faylasuflarning e'tiborini o'ziga tortib kelmoqda. Xususan, Abu Nasr Farobiy, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy asarlarida axloqli, vatanparvar insonni tarbiyalashga oid qarashlar keng yoritilgan bo'lsa, tadqiqotchi Kalkanov E.T. "Vatanparvarlik shakllanishi va amal qilishining bog'liqlik qonuniyatlari (ijtimoiy-falsafiy tahlil)" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyalarida vatanparvarlikni shakllantirish masalalari o'rganilgan va tahlil etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotni olib borishda analiz, sintez, qiyosiy tahlil qilish, umumlashtirish kabi umumilmiy metodlardan foydalanilgan.

Tahlillar va natijalar. Vatanparvarlik – shaxs ma'naviyatining muhim tarkibiy, ajralmas qismidir. Xalqimizda: "Vatan-sajdagoh kabi muqaddasdir", - degan ibora bejiz aytilmagan. Vatan insonning kindik qoni to'kilgan, unib-o'sgan makondir. Uni Onaga qiyoslanadi. Ona yagona bo'lgani kabi, Vatan ham bitta, takrorlanmasdir. Aynan mana shu maskanda insonning ilk dunyoqarashi, ota-onaga muhabbat, xalqiga sadoqat, milliy merosga hurmat, tili, dini, iymoni, e'tiqodi shakllanadi. Sidqiy Xondoyliqiy bu haqida:

"Vatan nadir, tuqqan yerim, turgon yerim,
O'sib-unib, o'ynab-kulib yurgon yerim.
Vatan menga haqiqatda qundiq kabi,
Tarbiyaning negizini qurg'on yerim" [3].

Buyuk davlat arbobi Alixonto'ra Sog'unuy: "...dunyoda yashagan har bir kishining eng ayamlik, qizg'anib saqlaydigan besh narsasi bordir. Birinchi joni, keyingilari dini, moli, oilasi, Ona Vatandir"[4],-deya ta'kidlaydi. Vatan tushunchasini anglash, Vatanni sevish, ardoqlash, kerak bo'lsa uning uchun jon fido eta olish chinakam mardlikdir. Kishi Vatani hech qanday manfaatsiz, qanday bo'lsa shundayligicha sevmog'i lozim. Vatanparvarlik - bu o'z ona diyoriga muhabbat, sadoqat tuyg'usi bo'lib, o'z millatini sevish, uning tarixini bilish, madaniyati, an'analari va qadriyatlariga amal qilish bilan birga faxrlanish tuyg'usini ham o'z ichiga oladi. Tom ma'noda Vatan bu-inson borlig'i! Bugungi globallashuv davrida dunyoning mafkuraviy

kurashlari avj olgan bir sharoitda, aynan insonning ruhiy dunyosini izdan chiqarib, o'zligidan ayirishga, bevtanlik g'oyalari singdirib, butun borlig'i-Vatanidan mosuvo qilishga urinishlar kuchayib bormoqda. Qaysiki xalqning yoshlari tafakkurida vatan tushunchasi qadrsizlansa manashu xalqning tanazzuli muqarrar!

Fikrimizcha, yoshlarimizning ma'nan barkamolligi o'z vatani sadoqatli, bevosita va bilvosita ajdodlarimiz manaviy merosini chuqur o'rganganliklarida va ularni keng mushohada qila olish, ulardan kerakli ijodiy fikrlarni topish va undan foydalana olish qobiliyati bilan o'lchanadi.

Ma'lumki, o'sib kelayotgan yosh avlodni axloqiy tamoyillar asosida tarbiyalash, yuksak ma'naviyatli qilib shakllantirishda adabiyotning alohida o'rni bor.

Badiiy adabiyot-millat, xalq, jamiyat hayotida muhim o'rin tutadigan so'z san'ati bo'lib, u og'zaki va yozma shakllarda ifodalanadi. U dastavval, turli harakatlarni o'zida ifodalab musiqa san'ati bilan jo'rovzlikda ham rivojlangan. Umuman olganda badiiy adabiyot insonlar mifologiyasini, tarixini va mehnat faoliyatini ifodalagan.

Albatta, yozuvning paydo bo'lishi badiiy adabiyotning rivojlanishiga muhim turtki bo'ldi. Natijada baxshilar tomonidan ijro etiladigan turli qo'shiqlar, doston va hikoyalar o'qish va anglash mumkin bo'lgan yozma adabiyotga aylandi. Yozma shakldagi badiiy adabiyot o'quvchi ongida har bir jarayonni ifodalaydigan hayotning turli jihatlarini ko'rsatib berish, ifodalash imkoniyatiga ega bo'ldi. Alaloqibat, xalq og'zaki ijodiy asarlarini ham yozma badiiy adabiyot singari bir xillikda o'zgaras qilib saqlash imkoniyati paydo bo'ldi. Badiiy adabiyotda uning janrlaridan kelib chiqib, uzoq va yaqin tariximizdagi kishilar ongida bo'ladigan o'zgarishlarni ko'rsatib berish imkoniyati paydo bo'ldi. Hayot tarzining serqirraligi, turli ijtimoiy munosabatlarni ifodalash badiiy adabiyotda epos, drama, lirika janrlarini paydo bo'lishiga olib keldi. Bizga ma'lumki, badiiy adabiyot turli xil shevalarni, normadagi so'zlashuv qoidalarini, turli hil kasb va hunarlarga doir so'z ma'nolarini bir-biriga birlashtirgan holda qamrab oladi. Shu ma'noda badiiy asar tili adabiy tilga qaraganda kengroq ko'rinishga ega bo'ladi va kitobxon tilining rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Badiiy asar inson tafakkurida hayotiy, falsafiy, ilmiy tarzda inikos etadi. Natijada inson tuyg'usi va tafakkurini tarbiyalanishiga o'zining katta hissasini qo'shadi. Shu o'rinda, bizning fikrimizcha so'z ustasidan o'z asarida faqat ijodiy qahramonlar, ijodiy munosabatlar haqida yozishni yoki ularni aksini yozishni talab qilish imkoniyatiga ega emasmiz. Yozuvchi jarayonni aks ettirishda hayotiy munosabatlardan kelib chiqadi. Shu ma'noda biz, ijodiy va salbiy qahramonlardan o'zimizga kerakli bo'lgan xulosalar chiqara olish qobiliyatiga ega bo'lishimiz kerak. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, badiiy adabiyotning asosiy g'oyasi, ertangi kunimiz bugungisidan yaxshiroq bo'ladi, bir so'z bilan aytganda, badiiy adabiyot insonlarning ma'naviy rivojlanishiga ulkan ta'sir ko'rsata oladigan muhim omildir.

Xalqimizning og'zaki va yozma manbaalari o'zining Avesto kabi uzoq tarixiga ega. Bular qatoriga qahramonlik dostonlari, qadimiy afsonalarni, rivoyatlarni, matal va masallar va boshqalarni kiritishimiz mumkin. Ularda ifodalangan erk, Vatan birligi, uning himoyasi, xalqning hamjihatligi g'oyalari eng muhim qadriyat hisoblangan. Bularning qatoriga Alpomish, Go'rog'li, Avaxxon Rustamxon, Kuntug'mish dostonlarini, Shiroq, To'maris, Spitamen afsonalari millatimiz qadriyatlarining haqiqiy asoslari qatoriga qo'shish mumkin. Mazkur ijod namunalari uzoq o'tmishdagi ajdodlarimizning eng ulug', eng pok orzu va niyatlari, umid va ishonchlari ifodalangan. Yosh avlod albatta vatanimizning buyuk kelajagini yaratishga bel bog'lar ekan, avlodlarimizning bu ma'naviy meroslariga tayanadi. Xalqimizning badiiy meroslaridagi bu g'oyalar mash'aladek porlab, diqattimizni tortadi, mehnatkash va bag'rikeng xalqimiz o'zining buyuk o'tmishdoshlarining vorislari ekanligimizga ishonch hosil qildiradi. Bu g'oyalar ayniqsa bugungi kunda jahonda yuz berayotgan qarama-qarshiliklarga qarshi turishga undamoqda.

Har bir millatning dunyoda borlig'in ko'rsatadigan oyinai hayoti til va adabiyotidir, [5] – deganida Abdulla Avloniy haqida.

Jadid bobolarimiz, jamiyat barqarorligini ta'minlash uchun avvalo jamiyatni tarbiyalamoq lozimligini va bu jarayonda adabiyotning o'rni beqiyos ekanligini juda yaxshi anglab yetgan edilar. O'sha davrlarda Rossiya bosqini sabab kirib kelayotgan yot madaniyat tufayli xalqimizning milliy o'zligiga putur yetishi, qadriyatlarining qadrsizlanishi, millatning millat sifatidagi o'ziga xos xususiyatlarini yo'qolib borish xavflari kuchayib borar edi. Bu haqida professor Begali Qosimov quyidagi fikrlarni bayon qiladi: "Jamiyatni yangilash ovruptashirish, to'g'rirog'i ruslashtirishga aylanib ketishi mumkin edi. (Aslida shunday ham bo'ldi). Bu holni faqat bizda emas, atrof-qo'shnilarimizda ham kuzatish mumkin. Masalan, rus adabiyoti rus xalqining G'arb madaniyatiga ko'r-ko'rona ergashishiga chek qo'ydi. Ismoilbekning so'zlarini eslaylik [6]: "Petru zamonidan yuz sanaya qadar rus ziyolilari ovruptashirishga kulgili darajada taqlid etardilar... Shuncha orqada bo'lishlariga qaramay, erkin fikrda Russoliq, Volterlik sanarlar, asirlikni xushhol ko'rmak ila barobar mashrutiyatdan, jumhuriyatdan dam urarlar edi. Taqlidda ifrot darajalarga vorub, ruscha so'lashmoqni ayb va nodonlik o'ylab, yarim-yorti fransuzcha so'zlashishni vojib bilurlar edi. Lekin so'ng, rus adabiyoti ilgari ketgach, taqlidchilik ozaydi, ruslar ruscha fikrlay boshladilar"[7]. (Ta'kid Begali Qosimovniki).

"Adabiyot dunyoni o'zgartiradi" deyishadi. Ho'sh qanday? Aslida badiiy adabiyot yozuvchining ruhiy faoliyati mahsuli bo'lib, o'zi ifodalamoqchi bo'lgan jonli yoki jonsiz predmetni ongida o'zgartirib, o'quvchilarga badiiy obraz orqali tasvirlab beradi. Hayotda mavjud illatlar va kamchiliklarni asar qahramonlari obrazlari orqali ifodalaydi. Bu o'z navbatida kitobxon ruhiyatiga kirib borib, uni ichki olamini isloh qilishga xizmat qiladi. Badiiy adabiyot dunyoni o'zgartirish uchun, avvalo, uni o'zgartirishga qodir insonni o'zgartirish, tarbiyalash orqali erishishga harakat qiladi

"Adabiyot tufayli, adabiyot uyg'otgan tafakkur, intilish va istaklar tufayli, xayolot saltanatiga safar chog'i ko'ngilda bosh ko'targan kechinmalar tufayli bugungi sivilizatsiya odamiylashdi, najot topdi. Adabiyot ahli o'ylab topgan badiiy to'qima qumga singigan suvdek izsiz ketmadi, bil'aks toshga aylangan yuraklarni mumdek eritdi. Yaxshi kitoblar bo'lmaganida edi, insoniyatning bugungi holiga maymunlar yig'lagan bo'lardi, mustaqil fikrdan mahrum labbaychilar urchib ketardi, ko'ngil birligi yo'qolardi, mutelik kayfiyati keng tarqalib, o'z-o'zini anglash tuyg'usi — taraqqiyotning yetakchi omili — yo'qolardi" [8], - degan edi Mario Vargas Losa.

Bugungi globallashuv davrida kelajagimiz egalari bo'ladigan yosh avlodni vatanimiz rivojiga ta'sir ko'rsatadigan keng va chuqur ma'noli so'zlarni anglab oladigan, axborot oqimlari orqali yurtimizga kirib kelayotgan yot g'oyalarga qarshi tura oladigan, aqlan teran, jismonan baquvvat, bag'rikenglik xususiyatlariga ega yoshlarni tarbiyalashda badiiy adabiyotning o'rni beqiyos. Bu o'rinda yot g'oyalarga qarshi kurashish jarayonida so'z ustalarining, yozuvchi va shoirlarning o'rni hamisha yuqori o'rinlarda bo'lib kelgan. Ular o'z asarlarida qo'llagan har bir so'z har bir ifoda mazmun jihatidan o'z o'rnida ishlatilgan. Shu tufayli ham ular oddiy odamlardan farqlanadi. O'quvchi ularning asarlarini o'qib, o'ziga yaqin jixatlarini topadi shuning uchun ham ularni qayta-qayta o'qishadi, yod olishadi. Shu o'rinda, Oybekning quyidagi satrlari yodimizga tushadi.

Vatanni sev, tuprog'ini o'p,
Har qarichi muqaddas bizga.
Cho'lidagi hatto quruq cho'p
Jondan yaqin yuragimizga.

Bu satrlar vatanni sevishini, ko'zga to'tiy qilishni o'rgatadi. Tinchlikka intilish, xalqini sevishga chaqiradi. Bunday vatanni madh etuvchi, uni sevishga, ardoqlashga, xizmatida shay turishga undovchi she'rlar, asarlar o'zbek adabiyotida bisyor.

Xulosa. Bugungi g'oyaviy kurashlar avj olayotgan bir sharoitda yoshlarda vatanni sevish va ardoqlash, xalqiga sadoqatli bo'lish hissini uyg'otish muhim ahamiyat kasb etdi. Vatanparvarlik fazilatini go'daklikdan boshlab shakllantirilsa, u to insonning umrining so'ngi lahzasigacha hamrohlik qiladi. Go'daklikdagi ona allasiyu, bolalik chog'larida eshitgan ertak, doston, she'rlar barchasi vatan tuyg'usini singdirishga xizmat

qiladi. Shu nuqtai-nazardan badiiy adabiyot inson kamolotining muhim omili bo'lib qolaveradi.

ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: O'zbekiston. 2021, 267-bet.
2. Bayeshanov, A. (2022). BADIY ADABIYOT YOSHLAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRUVCHI OMIL SIFATIDA. TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR, 97-99.
3. Mashriqzamin hikmat bo'stoni. – T.: "Sharq" nashriyot matbaa konserni. 1997, 71-bet.
4. Alixonto'ra Sog'uniy. Turkiston qayg'usi. 1-kitob. – T.: Sharq. 2003. 23-b.
5. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004, 33-bet.
6. Begali Qosimov. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. – T.: Ma'naviyat, 2002, 123-bet.
7. "Tarjimon" g., 1907 yil 10 mart, 52-son.
8. <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/hikmatlar/jahon-adiblari-adabiyot-haqida>